

“Man må kunne tage noget lort!” – om humor, jargon og øgenavne som maskuline fællesskabsmarkører på et værksted befolket af mænd

Peter Hornbæk Frostholt & Thomas Rauff Krøyer

Når man begår sig på en arbejdsplads, er der mange ting, man må lære for at finde ud af at høre til. På et af DSB's store værksteder i provinsen må man som mand og håndværker, foruden at lære at tilpasse sit håndværk til praktisk arbejde på stedet, lære at "kunne tage noget lort!". Til den lokalt situerede handleviden på stedet knytter der sig et korpus af humorudvekslinger og en helt særlig jargon, som man må kunne lære at finde sig til rette i og i sidste ende mestre for at få plads i det markante mandefællesskab på stedet.

Indledning

Generationer af mænd har arbejdet der – på DSB's værksteder i provinsen. Det sætter sine spor på kulturen blandt håndværkerne på stedet, med alt hvad dertil hører af humor, jargon og øgenavne og måder at praktisere mandefællesskab, sammenhold og omsorg på.

Materialet til denne artikel stammer fra et 3 måneders etnografisk feltarbejde antropologisk feltarbejde, foretaget på et af DSB's store togværksteder i provinsen. Mændene på værkstedet er alle håndværkere, smede og elektrikere og arbejder sammen om at reparere DSB's IC-3-tog. De foretager små og store reparationer, istandsætter og vedligeholder togenes indre og ydre og udfører kontroleftersyn. På tidspunktet for undersøgelsen er samtlige af de flere hundrede håndværkere på stedet mænd - med undtagelse af tre.

Analyserne centrerer sig om den del af

fællesskabet blandt mændene, som ikke direkte knytter sig til det, de formelt er der for – at udføre et praktisk håndværk - men derimod alt det ind imellem. I det følgende viser vi, hvordan humoren udgør ét af flere særegne fænomener, der alle knytter sig til et større korpus af 'kulturel knowhow' eller handleviden, som man må opnå kendskab til gennem kulturelle læreprocesser og tilpasningsstrategier for at kunne begå sig og opnå tilhør til stedet.

Værkstedet opfattes af mændene selv som en 'lukket verden', hvor man, når man har fundet sin plads, bliver del af 'en stor familie'. Udover håndværkernes brug af familiemetaforen, som udtryk for en symbolsk forbundethed, fremstiller mændene værkstedet som en 'lukket afdeling' med klare grænser til 'den virkelige verden'. Generationer af mænd har arbejdet og arbejder stadig sammen i dette strukturerede

virvar af relationer og symbolske udvekslinger, der oftest bliver karakteriseret ved sin særlige 'værkstedshumor' og grove tone. Værkstedet fremstår således som en social verden, lukket om sig selv – rummende en særlighed, der med et sæt af distinkte kulturelle forestillinger præger de sociale forbindelser på stedet. Vi har analytisk blik for, hvordan *viden om at begå sig* bliver til i et socialt rum, hvor de tilstedeværende må lære at agere i overensstemmelse med de uformelle normer, regler, værdier, accept, magt og maskuline dominansforhold, der karakteriserer den sociale orden på sådan en mandearbejdsplads.

Som en del af den kulturelle læring testes man særligt på evnerne til at indgå i humoristiske udvekslinger. Det handler om at kunne tage imod og give igen på vittigheder, sarkastiske bemærkninger og drillerier – man må faktisk '*kunne tage noget lort*', som de selv udtrykker det.

Vi viser, hvordan særligt øgenavne udgør en betydningsbærende del af den herskende diskurs på værkstedet. I flere tilfælde går øgenavne i arv fra generation til generation, og vi argumenterer for, at de ansattes brug af øgenavne refererer til en række sociale og kulturelle situationer, der giver de sociale fællesskaber en historisk dybde og opbygger stedets epos. Øgenavne kan opfattes som en form for kondenseret humor – det handler om at acceptere disse til tider fornærmende øgenavne. Således er øgenavnene med til at definere de sociale fællesskaber og give stedet en bestemt karakter. Øgenavnene viser sig på denne måde at informere om interne grænsedragninger, positioneringer og klassifikatoriske forhold blandt mændene på gulvet.

På værkstedet må de ansatte navigere mellem interne og mere eller mindre fast definerede fællesskaber, grupper og opdelinger, der alle bidrager til, at de kan strukturere de sociale praksisser, som er en del

af den dagligdag, der udspiller sig på sporene. Disse små grupper er ofte kendetegnet ved symbolske udvekslinger af mad, slik og humoristiske drillerier – ofte i forbindelse med hinanden. Man må inviteres ind i særlige sub-fællesskaber, der samles i mere eller mindre strukturerede tidsrum. Vi erfarer særligt, hvordan de ansattes uformelle pauser ofte anvendes til at etablere sociale praksisser og fællesskaber omkring netop det at spise eller tale om mad. I artiklens afsluttende del vil vi derfor indgående behandle dette tema og se på, hvordan måltidet er med til at etablere en stærk gruppeidentitet og tilhørsforhold til 'den store familie' på værkstedet. Herunder vil vi særligt se på, hvordan de ansatte definerer sig selv som et maskulint fællesskab gennem netop maden og måden, de samles og taler om den på.

Vi interesserer os derfor særligt i denne artikel for spørgsmål, der knytter sig til, hvordan mænd på en arbejdsplads, befolket næsten udelukkende af mænd - en tilsyneladende 'lukket verden', praktiserer mandearbejde og 'mandearbejdsplads', og hvordan dette gennemsyrrer værkstedets sociale og kulturelle praksisser. Hvordan kan denne 'verden' sådan uden videre bestå i et samfund, præget af omsiggribende både filosofiske og politiserede diskussioner af konstruktioner af kønsidentitet om mænds og kvinders vilkår på landets arbejdspladser med #metoo-kampagnen som aktuelt flagskib in mente? Vi ser på, hvordan stedet fungerer i kraft af netop sin lukkethed i et konstrueret rum – af og med mænd – et sted, hvor det ikke handler om forholdet mellem mænd og kvinder, men derimod om mændenes indbyrdes forhold. Og vi viser, hvordan fortællingerne om stedet fungerer som lille en oase af historicitet, generationelle overleveringer og en måde at gøre mand på, som mange andre steder ville fremstå en smule umoderne.

Vi lader i artiklen de empiriske uddrag

og det etnografiske materiale have tyngde frem for længere teoretiske udredninger og redegørelser. Teorier og begreber bliver inddraget efterhånden og for så vidt som det er relevant i forhold til at belyse materialet.

State of the art – om humor som maskuline identitetsmarkører

Inden for dele af den antropologiske videnstradition anlægges der ofte et analytisk fokus på humorens funktion og betydning for sociale fællesskaber. Den danske antropolog Charlotte Baarts beskriver blandt andre, hvordan en stor del af den eksisterende litteratur på området på et teoretisk plan udfolder, hvordan humor kan anvendes til at tydeliggøre sociale fællesskabers grænser (Baarts 2006, 70). I vores materiale er det også tydeligt, hvordan humor bliver brugt på denne måde og relaterer sig til forestillinger om maskulin gruppeidentitet.

Etnografen Paul Willis beskriver i *Learning to Labour* (1977), hvordan en gruppe af arbejderklassedrenge ('the lads') i 1970'ernes England skaber en modkultur til skolens dominerende værdier, regler og normer. Drengenes opposition til skolen manifesterer sig særligt i en afstandtagen fra 'the ear'oles' – elever der, ifølge drengene, repræsenterer passivitet og tilpasning til skolens værdier og den akademiske verden: "*It seems that they are always listening, never doing*" (Willis 1977, 14). Ikke alene tager drengene afstand fra, men føler sig også overlegne i forhold til 'the ear'oles', hvilket de udtrykker gennem en særlig stil: "*The obvious medium for enactment of this superiority is that which the 'ear'oles' apparently yield – fun, independence and excitement: having a 'laff'.*" (ibid., 14). 'Having a laff' er drengenes uformelle modsvar til skolens formelle krav, en kulturel praksis, der er med til at konstruere en særlig gruppeidentitet. Willis skriver om denne kulturelle praksis:

"... the ability to produce it is one of the defining characteristics of being one of 'the lads'... But it is also used in many other contexts: to defeat boredom and fear, to overcome hardship and problems – as a way out of almost anything. In many respects the 'laff' is the privileged instrument of the informal, as the command is of the formal." (ibid., 29).

Ifølge Willis er drengenes skolemodstand relateret til arbejderklassekulturens uformelle omgangstone, maskuline idealer såsom hårdt fysisk manuelt arbejde, ringeagt for akademisk viden, udfordringen af autoritet, slagsmål og seksuel potens. Sammen med evnen til at producere et godt grin er denne særlige kulturelle 'stil' med til løbende at (re)konstruere en gruppeidentitet, der bygger på frihed og autonomi i forhold til skolens autoritet, regler, normer og værdier (ibid., 15, 39, 54). Med andre ord er drengenes modstandskultur med til at forberede på og danne dem i forhold til deres fremtidige arbejdsliv på 'the shopfloor'. Drengenes skolemodstandskultur er altså med til at reproducere deres arbejderklasseposition i det engelske samfund.

Den britiske sociolog David L. Collinson interesserer sig ligesom Willis for relationen mellem maskulinitet, humor, arbejderklassekultur og arbejderklassemodstand. På baggrund af et etnografisk feltarbejde foretaget på en lastbilfabrik i det nordvestlige England mellem 1979-83, fokuserer han i artiklen *Engineering humour* (1988) på den organisatoriske betydning af humor blandt arbejderne på gulvet. Han beskriver, hvordan humoren peger på flere forhold. For det første er den med til at skabe solidariske fællesskaber og konstruere en særlig maskulin gruppeidentitet blandt de ansatte ved at bryde med hverdagens til tider kedsommelige arbejdsrutiner. Humoren er med til at tydeliggøre de særlige maskuline

værdier, som i Collinsons optik knytter sig til arbejderklassens mænd. Disse værdier kommer til udtryk gennem en grov og seksualiseret form for humor og en ophøjelse af det fysiske og manuelle, hårde arbejde. Ligeledes benyttes humor til at udstille og kontrollere dem, der ikke synes at bidrage på lige fod i det fysiske hårde arbejde. Med et analytisk fokus på maskulinitet, identitet og den 'mørkere side' af værkstedskulturen undersøger han således, hvordan humoren kan være med til at understøtte, men ligeledes underminere, kollektiviteten blandt mændene på gulvet og skabe sociale relationer, som er karakteriseret ved interne opdelinger og modsætninger. Humoren fremtræder således ifølge Collinson modsætningsfyldt.

Både Willis' og Collinsons studier er interessante, fordi de illustrerer humorens relation til kønsidentitet, herunder maskulin gruppeidentitet. Vi erfarer ligeledes, at mændene på DSB's værksted investerer i en særlig værkstedshumor, der er formet af og former fællesskabets maskuline karakter.

Både Willis' og Collinsons analyser beretter om, hvordan drenge og mænd fra 1970'ernes og 1980'ernes arbejderklasse miljøer i England praktiserer en mangfoldighed af symbolske udvekslinger, sociale og kulturelle selvfremstillinger - alle karakteriseret ved deres særlige form for humorbrug og maskuline værditilskrivninger. Selvom vi langt hen ad vejen drager flere teoretiske paralleller mellem vores egne og Willis og Collinsons studier, viser vores studier samtidig en anderledes nuanceret selvbevidsthed omkring de nærmest karikerede maskuline selvfremstillinger, som finder sted blandt mændene.

Smeden Jan, der har været på værkstedet i en årrække, fortæller om den til tider grove og seksualiserede humor på værkstedet: "*Der er to verdener, man er nødt til*

at skille ad. Når man træder ud herfra, er man nødt til at lægge værkstedshumoren på hylden. Her kan man få lov at sige de ting, man aldrig ville sige derhjemme". Elektrikeren Niels supplerer: "Vi er nogle fandens karle, når vi står her og snakker, men når vi så kommer hjem, så dukker vi nakken".

Jans og Niels' udtalelser er med til at illustrere, hvordan værkstedet udgør en særlig uformel ramme, inden for hvilken det er muligt at praktisere en 'værkstedshumor', som ikke kunne fungere 'derhjemme'.

Humor og jargon som kulturelle fællesskabsmarkører

Vi erfarer i løbet af det allerførste møde med felten, at der er en særlig vittighed, som vi ikke forstår. Dette resulterer i en kommentar om, at vi må '*kunne tage noget lort*'. Vores manglende evne til at forstå og respondere på vittigheden er således med til at forme og grundlægge et særligt blik for, hvordan humor udgør en betydningsfuld social praksis for de ansatte på værkstedet. De australske antropologer John Carty og Yasmine Musharbash pointerer i artiklen *You've Got to be Joking* (2008):

"Learning the laughing lines, getting the jokes, coming to share a 'sense of humour' is perhaps the central yet strangely nebulous heart of understanding, and belonging, within social relationships." (Carty & Musharbash 2008, 209).

For at opnå adgang til de fællesskaber, vi ønsker at undersøge, må vi altså lære en særlig humorpraksis at kende. Vi bliver interesseret i, hvorvidt praktiseringen af humor kan forstås som noget andet og mere end blot et kommunikativt forhold, hvor der er en afsender og en modtager, som skal forstå pointen. Vi undersøger, hvordan humoren

på værkstedet meddeler noget om, hvordan sociale relationer etableres og forhandles blandt de ansatte. Vores første møde med smeden vidner om, at vi som nyankomne på værkstedet indtræder i et socialt fællesskab, hvor det at fange en vittighed og mestre evnen til at kunne 'tage noget lort' er af afgørende betydning for at kunne agere inden for netop dette fællesskabs orden. Den canadiske sociolog Erving Goffman skriver:

"Teasing, it often seems, is an informal initiation device employed by a team to train and test the capacity of its new members to 'take a joke', that is, to sustain a friendly manner while perhaps not feeling it" (Goffman 1959, 211).

Mødet med den ansatte smed kan opfattes som en 'test' af vores evner som nyankomne - 'to take a joke', og hermed også en test, der fortæller noget om vores evner til at handle, som det forventes af os. Den amerikanske antropolog Vincent Crapanzano skriver desuden:

"I bring (...) attention to two important relations one may have in the field: testing and humiliating (...) A test is a way one's informants learn something about you (...)" (Crapanzano 2010, 65).

Vores møde med smeden og 'testen' af vores evner til at indgå i den særlige sociale udvekslingspraksis kan i forlængelse af Crapanzanos pointe opfattes som en måde, mændene på værkstedet lærer noget om os på. Vi testes altså i overført betydning på vores evner til at indgå i fællesskabet og på de præmisser, der ligger til grund for det. Ifølge den amerikanske professor i kommunikation John C. Meyer indeholder humor som praktiseret kommunikativ form både inkluderende og ekskluderende elementer, hvilket gør, at humorens anvendelse i prak-

sis er med til at konstituere et givent socialt fællesskabs grænser (Meyer 2000, 310). Men hvorfor anses det som betydningsfuldt og nærmest selvfølgelig at kunne 'tage noget lort', og hvad indebærer det?

Den danske antropolog Cathrine Hasse beskriver i sin bog *Kulturanalyse i organisationer* (2011), hvordan nyankomne i organisationer må lære en række 'kulturelle koder' at kende for at kunne begå sig i overensstemmelse med organisationens forventninger (Hasse 2011, 21). Udtrykket at 'ku' tage noget lort' dækker således over en række af de kulturelle og sociale forhold, der kendetegner værkstedet, og som vi gradvist må opnå viden om for at kunne agere, som det bliver forventet af os.

Hasse skriver:

"Viden er ikke viden i filosofisk forstand, men handleviden knyttet til forbindelserne i en lokalt situeret organisationskultur (...) Kulturelle læreprocesser er de grundlæggende processer, vi selvfølgelig ser verden igennem (...) Medarbejdere gør kultur, mens de handler ud fra en handleviden, der er kropsligt sedimenteret gennem kulturelle læreprocesser (...)" (ibid., 95-96, 260).

Som nyankomne på værkstedet erfarer vi på egen krop, hvordan vi må opnå kendskab til den lokalt situerede handleviden, der knytter sig til den kultur, som 'gøres' blandt de ansatte på gulvet. At kunne 'tage noget lort' bliver derfor begyndelsen på den kulturelle læreproces, vi som antropologer må gennemgå for at kunne handle i tråd med den lokale handleviden og få plads i fællesskabet.

En særlig kulturel læring – om humor og maskuline fællesskaber

Det at lære at være 'en DSB-mand' [sic] viser sig i særlig grad at være forbundet med

evnen til at kunne indgå i symbolske udvekslinger, kendetegnet ved drillerier, humoristiske kommentarer og en særlig grov tone og omgangsform. Da vi følger med en af stedets håndværkerlærlinge vækker yderligere vores interesse for, hvordan det særligt nyankomne testes på deres evner til at indgå i sociale og symbolske udvekslinger på værkstedet:

Dieselmekanikerlærlingen Ulrik er i gang med at skrue nogle store, tunge bundplader af under toget. Han har lidt vanskeligheder med at få dem løsgjort. Ikke langt derfra står elektrikerens Jørgensen, som pludselig råber til Ulrik: *"Det vist ikke studenterhuen, der trykker"*. Jørgensen bukkes sig ned for nærmere at se, hvad Ulrik laver og siger: *"Jeg har aldrig set nogen, der er så slap. Jeg troede, det første man lærte på grundforløbet var at skrue med en fastnøgle!"*

Lidt efter har Ulrik igen problemer, og han brokker sig over, at det ikke vil lykkes, og Jørgensen kommenterer det ved højlydt at råbe: "Tør øjnene – hvis du ikke kan klare det, må du jo få sådan et kællingearbejde – ud og tørre røv på nogle gamle!"

Begivenheder som ovenstående illustrerer, hvordan ansattes symbolske udvekslinger ofte udgøres af en diskursiv praksis, karakteriseret ved sin særlige form for humorbrug og maskuline værdier. Selvom ovenstående eksempel kan virke groft og nærmest på grænsen til, hvad der i nogle sammenhænge ville betegnes som mobning, så udtaler lærlingen Ulrik i en anden sammenhæng:

"Folk kan jo godt være lidt grove, men det er jo den måde, man taler til hinanden. Det er jo kærligt ment".

Collinson pointerer, at mænd, ligegyldigt

om de arbejder på en fabrik eller i et kontor, som oftest synes at investere i en humorpraksis, der er kendetegnet ved sin maskuline og seksuelle karakter (Collinson 1992, 104).

Jørgensens selvdifferentiering til "kællingearbejde" bidrager til forestillingen om den maskuline værkstedshumor. Begrebet 'værkstedshumor' synes da også at vække genklang som noget kulturelt selvfølgeligt i det almene samfunds forestilling om en humor, præget af stereotype maskuline og seksuelle referencer. Humoren på DSB's værksted synes derfor måske heller ikke særlig unik i sit udtryk. Dog mener Ulrik, at humoren *"jo også er med til at gøre det anderledes at være her"*.

Øgenavne, mytologi og historisk dybde

Som et led i de ansattes selvfremstilling erfarer vi, hvordan brugen af øgenavne indgår som en betydningsbærende og konkret del af den praktiserede humor på sporene. Collinson argumenterer for, at øgenavne kan bidrage til at forstærke en kollektiv identitet blandt arbejdere på gulvet og dermed styrke forestillingen om et samlet maskulint fællesskab båret af humor (Collinson 1988, 185).

Per, der har været ansat som smed på værkstedet i relativt kort tid, fortæller os: *"Tjoo... De fleste hedder vel noget... Jeg hedder for eksempel Millionæren... Jeg ved nu ikke hvorfor. Måske tror de, jeg har mange penge. Det er nu ment i sjov"*. Øgenavnet Millionæren viser sig at være ét blandt talrige øgenavne, der er betydningsbærende for den herskende diskurs på værkstedet. Collinson beskriver, hvordan øgenavne ofte er baseret på overdrevne og stereotype personlige karaktertræk (ibid.). Smeden Jørgen fortæller:

"Så har vi jo Vagn. Han hedder jo kun Lille-

lort, fordi det er det eneste, han går op i. Og hver gang han har slået en prut, så er der et stort smil og: 'Har alle nu set mig?', og... 'Var det ikke sjovt?'... Og det er det jo ikke... Mere... Efter 30 år... Og hans far var her jo også. Han hed jo bare Lorten."

Eksemplet illustrerer, hvordan et øgenavn, der knytter sig til det samme overdrevne og stereotype personlige karaktertræk – prutten – er gået i arv fra generation til generation. I en anden sammenhæng udtaler en ældre smed, at "*Lille-Lort lugter præcis som sin far*".

De ansattes fortællinger om og brug af øgenavnet refererer til en række specifikke situationer, der er med til at give det sociale fællesskab en form for historisk dybde, som peger på, at de ansatte er forankret på et bestemt sted i en bestemt tid. Samtidigt forstærker det en fælles forestilling om den verden, de alle er en del af.

Vi oplever desuden, hvordan øgenavne som Tyksak, Klump, Ugly Kid Joe og Bin Laden på overdreven vis refererer til den fysiske fremtoning hos en række ansatte. Andre øgenavne er direkte knyttet til specifikke arbejdsopgaver, eksempelvis Jan Røg, der hedder sådan, fordi det er hans job at skifte togenes røgfiltre. Dertil kommer den kategori af øgenavne, der knytter sig til et geografisk sted: Københavneren og Fynboen.

Øgenavne anvendes også som en del af de humoristiske udvekslinger og drillerier, der foregår imellem de enkelte faggrupper på værkstedet. Elektrikerlærlingene kalder eksempelvis smedelærlingene for 'Dieselhakkere', mens de omvendt selv kaldes 'Kabelindianere'. Øgenavne meddeler i denne sammenhæng noget mere generelt om de strukturelle og interne sociale opdelinger blandt folkene på gulvet og bidrager til at etablere og reetablere eksisterende faggruppeskel på værkstedet.

Den franske semiotiker Roland Barthes har i sin bog *Mytologier* (1997 [1970]) beskrevet det franske cykelløb Tour de France som et epos. Han pointerer, hvordan cykelrytternes ofte heroiske øgenavne indgår som en betydningsfuld del af skabelsen af dette epos, og hvordan de særligt konnoterer essenser eller substanser, der udgør faste holdepunkter i en ellers kaotisk sammenhæng (Barthes 1997 [1970], 138). Barthes' perspektiver er interessante, også selvom håndværkerne på værkstedet ikke kan siges at befinde sig på samme 'heroiske kampplads', som Tour de France udgør. Ligesom Barthes beskriver, at navnet reduceres til essens, kan også øgenavne som eksempelvis Lille-Lort, Myggen og Tyksak opfattes som en slags figurer eller essenser, der er fyldt med betydning og mening som et "*stabilt hjemsted for evig værdi*" (ibid., 146).

Collinson redegør desuden for, hvordan øgenavne bliver udtryk for kollektive identiteter blandt dem, der anvender og reproducerer dem. Han argumenterer for, at disse kollektive identiteter bidrager til en forestilling om et sammenhørigt maskulint fællesskab, hvor kun 'rigtige' mænd kan se det humoristiske ved disse til tider fornærmende øgenavne (Collinson 1988, 185). Udtalelser som: "*Man skal kunne ta' noget lort*" meddeler noget om de kulturelle selvfølgeligheder og institutionslogikker, der præger dagligdagen blandt de mandlige håndværkere på værkstedet. Collinson understreger, hvordan det endda kan fremstå særligt maskulint at acceptere til tider fornærmende øgenavne. Øgenavnene og den praksis, der knytter sig hertil, bidrager til konstruktionen og reproduktionen af et forestillet maskulint fællesskab, båret af en særlig værkstedshumor.

Ligesom evnen til at tage imod og give igen på de daglige drillerier, vittigheder eller 'piss-takes' – med Willis' betegnelse (1977), kan også øgenavne opfattes som en del af

en udvekslingspraksis med hovedvægt på det at 'modtage' på den rigtige måde. Øgenavne bliver i denne sammenhæng en form for kondenseret 'piss-taking', der både rækker tilbage og frem i tiden. Vores materiale peger også på, at den humoristiske brug af øgenavne kan indeholde nogle andre og mere alvorlige sider, der er med til at informere om den måde, de ansatte konstituerer deres fællesskaber på. Flemming, en elektriker, fortæller, at hvis man ikke kan lide folk, så får de ikke et øgenavn. Ud fra dette perspektiv kan det nærmest opfattes som et privilegium at få et øgenavn. Humoren, eksempelvis i form af øgenavne, viser sig med andre ord at være dobbeltsidet, idet den både har konsekvenser for fællesskabers inklusions- og eksklusionspraksiser. Brugen af øgenavne kan være med til at forstærke en forestilling om et samlet maskulint fællesskab på sporene, samtidigt med at selvsamme praksis skaber interne skel, opdelinger og specifikke ekskluderende mekanismer. Den kulturelle praksis, der er forbundet med øgenavne, er med andre ord med til at informere om specifikke fællesskabers grænser, samtidigt med at den meddeler, hvilke kulturelle praksisformer man må kunne acceptere og eksistere i for at blive inkluderet i det større fællesskab, hvor 'de fleste vel hedder noget'.

Langpik, kaldte vi ham – om mystik, historicitet og arv

Collinson beskriver, hvordan øgenavnes daglige brug på værkstedsgulvet kan bidrage til mytiske forestillinger og fortællinger om den verden, de er en del af (Collinson 1992, 108). Øgenavne og de fortællinger, der knytter sig hertil, er i denne forstand med til at opbygge det, man kunne kalde værkstedets mytologi. Barthes skriver om myten, at den er "*et kommunikationssystem, den er et budskab*" (Barthes 1997 [1970], 229). Myten handler, ifølge Barthes, om

tildeling af betydning, og dens "*funktion er at forvanske, men ikke lade forsvinde*" (ibid., 244). Selve mytens princip bliver at naturalisere og omforme den historisk definerede virkelighed og derved gøre ting, udsagn og historiske begivenheder selvindlysende (ibid., 253-269). Det følgende illustrerer en sådan mytisk fortælling, der udfolder sig omkring et af værkstedets mere særegne øgenavne:

Vi følger eftermiddagsholdet på deres tur. Vi går foran togenes forender i den ene ende af værkstedshallen. Elektrikeren Jørgensen står ved sin røde værktøjsvogn og rydder op i skufferne. Værktøjet, som i den ene skuffe består af en lang række skrueøgler, bliver lagt minutiøst på en lige række efter størrelse. Han viser os en anden skuffe, han netop er blevet færdig med, og vi ser, hvordan forskelligt værktøj også i denne skuffe er blevet lagt i en snorlige række i små fordybninger i det skumgummilag, der findes i bunden af skuffen. Han giver sig til at pudse vognens top, der udgør et lille bord. Han pudser grundigt med en slidt klud og en speciel vinylrens. Han fortæller os, at han holder vognen pæn, fordi han har arvet den fra en tidligere medarbejder, som nu er død. '*Langpik, kaldte vi ham*'. Han fortæller, hvorfor den afdøde medarbejder fik sit øgenavn og illustrerer det ved at lade sin underarm hænge slapt ned mellem sine ben, imens han svinger den frem og tilbage: "*Han havde fandeme sådan en!*" Imens der fortælles, kommer der tre lærlinge til, og vi står nu alle omkring vognen og hører om Langpik. Medarbejderen fortæller videre, hvordan alle var misundelige på Langpik i værkstedets bad og omklædningsrum. Han illustrerer, hvordan Langpik vaskede sig i en håndvask med benet oppe i vasken: "*Så hang den bare ned!*" Efter han rejste,

måtte en anden medarbejder overtage rollen som Langpik, men det blev aldrig det samme, fortæller Jørgensen.

Vi ser her, hvordan det ultimative symbol på mandighed på overdrevet og overgjort vis bliver omdrejningspunkt for fortællingen om denne medarbejders særlige maskuline fysiske fremtoning. Den mytiske fortælling om Langpik bliver med andre ord historien om 'den rigtige mand', som alle var misundelige på. Han bliver symbolet på det efterstræbelsesværdige og nærmest uopnåelige – *"det blev aldrig det samme"*, fortæller Jørgensen. Historien om Langpik er altså med til yderligere at forstærke og cementere forestillingen om et fællesskab, karakteriseret ved sine maskuline værdier og normer. Eksemplet illustrerer desuden, hvordan myten videregives til en gruppe af lærlinge og dermed indgår i den daglige produktion og reproduktion af det kulturelle tankesæt på værkstedet.

Det er jo mandemad – om mad som kulturel praksis og maskuline selvfrestillinger

Hvad enten de ansatte blot drikker kaffe, udveksler gastronomiske erfaringer eller faktisk laver mad sammen, udgør mad og måltidet en betydningsfuld social begivenhed og en væsentlig del af det kulturelle indhold, som de ansatte samles omkring. Her styrkes forestillingen om en fiktiv familie, og der skabes grundlag for integration på tværs af forskellige faglige skel, sociale hierarkier og alder blandt mændene på stedet.

Hold 13 har natur. Der er seks mand på arbejde denne nat. Villum, en erfaren elektriker, står ved den store fælles opslagstavle i den øverste del af værkstedet. Jeg hilser på ham. Jan kommer til og siger: *"Du kommer på den helt rigtige dag. Vi*

skal have 'hottere' [hotdogs]... Det sker ellers kun to gange om året". Villum tilføjer: "Ja, der må gerne være lidt kultur om natten".

Som uddraget illustrerer, vidner hotdogs for Villum om noget særligt. Spørgsmålet er, hvad han refererer til, når han taler om kultur. Hotdogs står for mange danskere som et symbol på national madkultur – danskernes mobile form for 'fast food' – og repræsenterer eller signalerer i denne forstand en bred folkelighed. Den amerikanske antropolog Miriam Lee Kaprow beskriver i *The last, best work* (1999), hvordan en gruppe af brandmænd tilskriver deres fælles måltider en nærmest 'hellig' status. Måltidet indeholder ikke kun et næringsmæssigt aspekt, men har samtidigt en stærk og kulturel symbolsk betydning for etableringen af det sociale fællesskab blandt mændene (Kaprow 1999, 11). Det lille empiriske uddrag illustrerer i tråd med Kaprow, hvordan Jan og Villum også forbinder nattens fælles måltid med noget særligt 'kulturelt'. Gennem feltarbejdet erfarer vi, hvordan netop det fælles måltid på tværs af faglige skel, sociale hierarkier og alder udgør en særlig kulturel praksis, der får betydning for, hvordan sociale fællesskaber konstitueres. Måltidet kan i denne forstand siges at have karakter af noget nærmest ursocialt.

Udover de formelle og fastlagte pauser i hverdagen antager det større fælles måltid en anderledes uformel karakter. For de ansatte på eftermiddagsholdenes Hold 4 udgør torsdag aften en særlig aften, hvor ansatte samles og spiser et fælles måltid for at markere afslutningen på deres arbejdsuge. Det fælles måltid er altså sat i system for de ansatte på Hold 4, men har dog stadig en uformel karakter, da det er lokalt forhandlet, uden om ledelsen, blandt folkene på sporene. For natholdet er måltidet ikke på samme måde sat i system og optræder derfor som en begivenhed ud over det sædvanlige.

Det er onsdag eftermiddag, og vi følger Hold 4, der er på eftermiddagstur. Der er 14 mænd på arbejde - elektrikere, smede og en enkelt lærling. Vi sidder i pausestuen, da elektrikerer Heine kommer hen til os. Han står med en lille notesbog, hvori han har noteret en række navne. "*Vil I spise med i morgen?*", spørger han os. Vi takker ja. Vores navne bliver noteret, og han forklarer, hvordan det vil komme til at foregå: "*Det bliver noget sammenkogt ret med kylling og ris. Det kommer til at koste en 40-50 kr. pr. mand, men så er der sgu' også is til dessert*".

Ved at blive inviteret med til fællesmiddag opnår vi et indblik i, hvordan det at være sammen om et måltid udgør en særlig social begivenhed, der er med til at styrke forestillingen om en fiktiv familie. Vi får gennem invitationen adgang til et eksklusivt fællesskab, hvilket understreger, at fællesmåltidet ikke er for alle, men kun for dem, der er på vagt netop denne dag. Familien er derfor i denne sammenhæng kendetegnet ved en vis flygtighed, der betyder, at de ansatte, når de igen møder på dagvagterne ugen efter, indgår i andre sociale grupperinger og fællesskaber på sporene.

Til fællesmåltidet på eftermiddagsholdet Hold 4 knytter sig desuden en række udtalte regler og normer for, hvem der gør hvad – særligt hvem der tilbereder maden, og hvad den består af. I denne sammenhæng har elektrikerer Heine en særlig rolle og status – som oftest er det ham, der agerer chefkok. Lærlingen Ulrik fortæller, at Heine har ry for at være en god kok, og han fortæller om, hvordan Heine på en tidligere eftermiddagstur havde lavet mad:

"Der var en bøf, et stykke kylling, et rejespyd og en pølse til hver. Så var der tomatsalat og alt det tzatziki, vi kunne øde! Vi var 12 mand, der åd 8 flutes!", fortæller lærlingen og illustrerer med hænderne, hvordan

disse flutes i hvert fald havde været en halv meter lange.

Vi ankommer på værkstedet om torsdagen, hvor fællesspisningen skal finde sted. Vi bliver mødt af Jochumsen, der proklamerer dagens menu gennem værkstedet: "*Kyllingefilet i karrysovs med forskellige grøntsager! Tilbehør: ris!*".

Klokken 18.30 er der dækket op til 15 personer ved smedebordet i pausestuen. Der er dækket op med hvide tallerkener med en grøn serviet på. Ved tallerkenerne ligger forskelligt bestik. Midt på bordet ligger fem friluftsmagasiner spredt ud. Da alle 15 mænd er samlet, går Heine og to andre ansatte i køkkenet for at hente de store gryder. Resten sætter sig til bords. Heine og hans kolleger vender tilbage med en stor 20 liters-gryde og to mindre gryder med ris. "*Hva' fanden, er der ikke lagt bordskånere ud?*", udbryder Heine. "*Det er der sgu da*", siger Jørgensen og peger på magasinerne på bordet. Gryderne bliver placeret her, og de ansatte øser op. En medarbejder sælger sodavand fra et indkøbsnet, han har med. De koster 6 kr. stykket, og betalingen falder med det samme. Der opstår bekymringer om, hvorvidt der er ris nok til alle. "*Der er kogt ris til 20 personer*", udbryder Heine til sit forsvar. Alligevel tager Jørgensen, der har ry for at kunne spise store mængder mad, initiativ til at sætte endnu en grydefuld over – 'bare for at være sikker'.

I *Distinction* (2004 [1979]) beskriver Pierre Bourdieu, hvordan smag inden for emner som kunst, litteratur, musik eller mad fungerer som kulturelle markører for klassetilhørsforhold: "*Taste classifies, and it classifies the classifier*" (Bourdieu 2004 [1979], 6). I sin analyse af smag udfolder han blandt andet, hvordan den franske arbejder- og bondeklases madvaner, herunder særligt

smagen hos arbejderklassens mænd, adskiller sig fra overklassens (ibid., 190-199). Selvom sammenligningen umiddelbart kan synes fortænkt, synes der alligevel at være et sammenfald mellem Bourdieus pointer om smag i datidens Frankrig og den måde, vi erfarer, at de ansatte gennem maskuline fællesskaber samles om mad på. Bourdieu beskriver blandt andet, hvordan de arbejdende mænd særligt fokuserer på, hvordan indtagelsen af mad handler om at blive mæt og give kroppen fysisk styrke. Han beskriver desuden, hvordan borddækning hos arbejdere inden for praktiske manuelle fag hovedsageligt er af ren praktisk karakter, modsat overklassens fokus på æstetik (ibid., 196-199). I det empiriske uddrag ser vi, hvordan forskelligt bestik ligger spredt ved tallerkenerne, og hvordan magasiner gør det ud for bordskånere. De ansattes rent praktiske formål med borddækningen kommer til udtryk her. Gryderne kommer direkte på bordet, og der øses op med store skeer.

Under maden er der fuldstændig ro. Efter lidt tid gives der med lyde højlydt udtryk for, hvor godt maden smager, mens alle med en gaffel i hånden nyder maden i store mundfulde. En siger: *"Hold kæft det smager godt, det her. Det er du kraftedeme god til, Heine!"* Lidt efter spørger en anden: *"Hvad hedder det her mad?"*, *"Det ved jeg sgu ikke lige, men kan vi ikke kalde det eftermiddagsgryde?"* spørger Heine. Han fortæller, at han kom forbi et sted, hvor der var tilbud på fløde. Det skulle han også lige have, så det kunne komme i maden. I denne forbindelse siger Heine: *"Ja, det er jo mandemad. Det er jo ikke sådan noget kvindemad, der bare skal være sundt og helt ferskt. Her lader vi, som om det er sundt. Vi putter kylling og grøntsager i, men inde under alt det her, i sovsen, dér er fløden gemt. Vi skal fandeme have noget, vi kan*

stå imod med. Kvinder vil have mad, der er sundt, mænd vil have mad, der smager af noget!".

Bourdieu beskriver, hvordan mad og de praksisser, der forbindes med måltider, knytter sig til kønsidentiteter:

"The whole masculine identity – what is called virility – is involved in these two ways of eating, nibbling and picking, as benefits a woman, or with whole-hearted male gulps and mouthfuls" (Ibid., 190-191).

Heines' fremstilling af mandemad minder således om Bourdieus analyse af den franske arbejder- og bondeklassers madtraditioner, hvor smagstunge, salte og fede madretter foretrækkes frem for de lette og milde (ibid., 197-199). Heine understreger, hvordan mænd foretrækker fed mad, fordi deres hårdtarbejdende krop kræver det. Kyllingen og grøntsagerne, der i Bourdieus optik ville være anset for at være feminine ingredienser, dækkes med flødens fedt og gør eftermiddagsgryden til 'mandemad'. Den ekstra grydefuld ris og de halve meter lange flutes, den spartanske og udelukkende praktiske borddækning, de store mundfulde og tilfredse udmeldinger, fløden og argumentet om kroppens behov udgør alle særlige kulturelle markører, der er med til at antyde fællesskabets maskuline karakter. Den maskuline smag indeholder i visse sammenhænge også et element af performance:

Det er frokostpause i pausestuen. Elektrikeren Gert har været i kantinen og hente dagens ret. Pludselig rejser han sig op og går med bestemte skridt hen imod en af de to store skraldespande, der står midt i pausestuen. Han rækker armen frem for sig. Mellem det yderste af sine fingre holder han et lille stykke salat. *"Ad! Der er nogen, der har puttet noget sundt i min*

mad!", råber han med et smil og smider hurtigt salatbladet i skraldespanden. De ansatte, der har lagt mærke til ham, griner højlydt. Derefter går den ansatte tilbage til sin mad med et smil.

Salat og symbolet på sundhed kan med reference til Bourdieu anses for at være udtryk for kvindelige smagspræferencer. Eksemplet illustrerer, hvordan Gert med en hel pausestue som publikum på overgjort manér dramatiserer sin maskulinitet ved demonstrativt at fremhæve sin væmmelse ved det lille salatblad, der har sneget sig med på tallerkenen. Bourdieu beskriver, hvordan denne form for emphatisk maskulinitet knytter sig til kroppen, hvor eksempelvis det at råbe og le højt, at pudse næse gennem højlydte grynt gøres særligt maskulint (ibid., 190-192). Bourdieu fokuserer dermed overordnet på, at der eksisterer en homologi mellem smag og måden at føre sig på – eksempelvis måden at spise på.

Vi sidder i et tog med seks medarbejdere, der har placeret sig i togets sæder for at få en kop kaffe. Lars Smed fortæller om den middag, han lavede i går. Han fortæller detaljeret og med præcise fagter, hvordan han lavede sig et stykke rugbrød med fiskefilet, mayo og avokado. Derefter havde han lavet en god bøf med et glas Amarone til. Til dessert havde han fået sig en cognac og et godt stykke chokolade. To af medarbejderne lytter interesseret, nikker og smiler, når de enkelte retter detaljeret bliver beskrevet. "*Det er en typisk onsdagsmiddag*", siger Lars Smed og griner højt. Der bliver talt videre om, hvad de hver især fik til aftensmad aftenen før. "*Nå, hvad har du så sat til livs?*", spørger Palle Jan. "*Mørbrad, stegt som bøffer... Godt nok kun svin... Sammen med fritter*", svarer Jan. "*Det var godt*". De ansatte taler videre om forskellige gourmetrestauranter. To

ansatte har spist på Koch i Aarhus. Det var fint, synes de. Den københavnske Noma nævnes også. De bliver dog enige om, at den nok ikke er pengene værd.

Med tidens fokus på mad, madlavning og smag, som det eksempelvis kommer til udtryk med Danmarks Radios '*Spise med Pricce*', madmagasiner som '*Gastro*' og '*Mad & Vin*', er mad og madlavning blevet en del af den bredere befolknings interesse og ikke mindst maskulint i en bourdieusk forstand med brødrene Pricces mantra om 'rigeligt smør!' Vi ser dog her, hvordan de ansattes måde at referere til den typiske onsdagsmiddag, forskellige gourmetrestauranter og svinemørbraden på, informerer om, at de anlægger en ironisk distance til deres eget forbrug og deres egne smagspræferencer. En sådan ironisk distancetagen til forbrug synes Bourdieu ikke at medtænke i sine analyser af smag. Fortællinger om maden kan, som med Villums lighedstegn mellem hotdogs og kultur, ses som en måde, hvorpå de ansatte reflekterer over madens mere kulturelle betydning for smag og klassifikation.

Måltidet og maden er med til at skabe solidaritet internt i gruppen og kan måske styrke forestillingen om en fiktiv familie. Kaprow beskriver med reference til Durkheims *The elementary forms of the religious life* (1912), hvordan et fælles måltid traditionelt set udtrykker en forestilling om fælles ophav. Det at dele et fælles måltid reproducerer med andre ord en forestilling om en særlig symbolsk forbundethed (Kaprow 1999, 13). Vi erfarer ligeledes, hvordan det at samles om måltidet, hvad end der indtages mad eller blot at tales om det, er med til at definere det maskuline sammenhold. Det skaber således en form for forbundethed på tværs af forskellige sociale hierarkier, fagskel og generationer, hvilket er med til at etablere klare grænser for fællesskabet og udligne interne forskelle. Fællesmålti-

det er altså med til at skabe integration på værkstedet og styrke sammenholdet, som det eksempelvis kommer til udtryk, når vi som udefrakommende og relativt 'fremmede' inviteres ind i fællesskabet og på denne måde inkluderes. Torsdagsmiddagen på eftermiddagsvagterne kan opfattes som et brud med de daglige strukturer og hierarkiske opdelinger, som vi ellers oplever i hverdagen.

Afsluttende og opsamlende bemærkninger

I en tid hvor ligestilling i forhold til køn, løn, fag og arbejdsvilkår præger landets både mande- og kvindearbejdspladser og alt derimellem - og hvor spørgsmål om kønsidentitet synes at være mere til forhandling end nogensinde før, synes mændene på værkstedet at praktisere mandearbejde og mandearbejdsplads gennem en brug af humor og en diskurs, som nok bedst beskrives som hørende en anden tid til. Med en dyb historisk forankring og med mange generationelle overlap synes værkstedet og de mænd, der befolker det at praktisere en særlig tidslomme-maskulinitet, som knytter sig dybt til hele fortællingen om både stedet og de mænd, der har arbejdet og stadig arbejder der, og som trækker tråde til en fortidens arbejderkultur og arbejderklassebevidsthed, som er sjælden i Danmark i dag, hvor mange industriarbejdspladser er truet af udflytning til lavtlønsområder. Og mændene er bevidste om det: *"Vi er nogle fandens karle, når vi står her og snakker, men når vi så kommer hjem, så dukker vi nakken"*, fortæller elektrikereren os. På denne måde danner værkstedet ramme om et frirum for mændene på stedet, hvor der gælder helt særlige regler for at være mand, som ikke nødvendigvis har samme værdi eller berettigelse udenfor værkstedet. Værkstedet opfattes af mændene selv som en 'lukket ver-

den' eller som en 'lukket afdeling' med klare grænser til 'den virkelige verden'. Det er en lukket verden, hvor maskulinitet bliver performet og dramatiseret gennem måden, mændene arbejder, taler og joker på og også måden, de spiser på. At forstå at begå sig er dermed uløseligt forbundet med en lokalt situeret handleviden, der udgør en særlig kulturel værdi på værkstedet og knytter sig til en 'kulturel knowhow' – en slags social 'common-sense'-viden eller social fornemmelse, som man må lære at mestre. At være mand bliver på denne måde også et ret konkret omdrejningspunkt i forhold til den enkelte tilhører til stedet. Kan man spille efter reglerne, er man(d) velkommen. Man må altså lære at forstå at begå sig.

Som en del af den kulturelle læring testes man særligt på evnerne til at indgå i humoristiske udvekslinger. Det handler om at kunne 'tage imod og give igen' på vittigheder, sarkastiske bemærkninger og drillerier. Generelt fremstiller de ansatte den grove humor som 'kærlige udvekslinger'. Vi interesserer os imidlertid for, hvordan praktiseringen af humor også kan være med til at meddele noget om fællesskabers grænser og interne opdelinger. Gennem artiklen har vi således understreget humorens tvetydige karakter, og vi argumenterer for, at der eksisterer en fin linje mellem, hvornår humoren bare er sjov, og hvornår den anvendes mere alvorligt. Det bliver særligt tydeligt, når svende og lærlinge indgår i sproglige udvekslinger, der informerer om de mere eller mindre implicite hierarkiske strukturer på sporene. Pointen er, at symbolske udvekslinger, udover blot at være uskyldige drillerier, også kan opfattes som del af den herskende diskurs på stedet.

Der synes overordnet at eksistere stærke kulturelle selvfølgheder blandt mændene på værkstedet. Måder at 'gøre tingene på' er således formet af nogle historiske og strukturelle omstændigheder, der sikrer

en vis kontinuitet i de sociale og kulturelle praksisser. Forestillingen om en særlig værkstedshumor er opbygget gennem fortællinger om og af værkstedets ansatte. Vores materiale peger således på, at når lærlinge eksempelvis synes at udfordre fællesskabets grænser gennem humor, er det snarere med til at fremkalde social kontrol og dermed cementere herskende kulturelle normer og værdier på værkstedet end at skabe reel forandring. I flere tilfælde går øgenavne i arv fra generation til generation. De ansattes brug af øgenavne refererer til en række sociale og kulturelle situationer, der giver de sociale fællesskaber en historisk dybde og opbygger stedets epos. Øgenavne kan opfattes som en form for kondenseret humor – det handler om at acceptere disse til tider fornærmende øgenavne. Øgenavne er i denne forstand med til at definere de sociale fællesskaber og give stedet karakter. Man må derfor som ny også lære at begå sig i et fællesskab, der har stærke rødder i fortiden.

Når mændene på værkstedet er sammen

om alt det ind imellem det faktiske, praktiske håndværk, udgør de sociale fællesskaber på sporene ikke blot temporære fællesskaber, men træder netop i karakter gennem deres forankring i fortiden. Denne forankring bidrager til at opretholde de ansattes stærke kulturelle forestillinger om den store familie og den lukkede verden. De ansattes uformelle pauser og tidsrum anvendes ofte til at etablere sociale praksisser og fællesskaber omkring det at spise eller tale om mad. Og det bliver særligt tydeligt, hvordan ansatte på eftermiddagsholdet samles om et fælles måltid, der får en stærk og kulturel symbolsk betydning for etableringen af maskuline fællesskaber. Hermed styrkes forestillingen om en fiktiv familie, og der skabes grundlag for integration på tværs af forskellige faglige skel, sociale hierarkier og alder.

Vi har gennem artiklen søgt at nuancere disse forestillinger og vist, at man, for at få del i denne fortælling, først og fremmest må forstå det sociale spil for at få plads i mandefællesskabet.

NOTER

- 1 Konkrete lokationer og visse navne er ændret eller sløret af anonymiseringshensyn.

REFERENCER

- Baarts, C. (2006): Druk, bajere og løgnehistorier: Om humor og fællesskab på en byggeplads, *Dansk Sociologi*, nr. 1/17. årg. 2006, 68-83.
- Barthes, Roland (1997 [1970]): *Mytologier*, København, Nordisk Forlag A.S.
- Bourdieu, Pierre (2004 [1979]): *Distinction: A social critique of the judgement of taste*, London, Routledge.
- Carty, John & Yasmine Musharbash (2008): You've got to be joking: Asserting the analytical value of humour and laughter in contemporary anthropology, i *Anthropological Forum*, 18, 3, 209-217.
- Collinson, David. L (1988): Engineering humour: Masculinity, joking and conflict in shop-floor relations, i *Organization Studies*, 9, 2, 181-199.
- Collinson, David. L (1992): *Managing the shop-floor: Subjectivity, masculinity and workplace culture*, New York, Walter de Gruyter & Co.
- Crapanzano, Vincent (2010): At the heart of the discipline: Critical reflections on fieldwork, i James Davies & Dimitrina Spencer (red.): *Emotions in the field: The psychology and anthropology of fieldwork experience*, Stanford, Stanford University Press, 55-79.
- Durkheim, Emile., Carol Cosman & Mark S. Cladis (2008 [1912]): *The Elementary Forms of Religious Life*. Oxford University Press.
- Goffman, Erving (1959): *The presentation of self in everyday life*, Harmondsworth, Penguin.
- Hasse, Cathrine (2011): *Kulturanalyse i organisationer: Begreber, metoder og forbløffende læreprocesser*, Frederiksberg, Samfundslitteratur.
- Kaprow, Miriam Lee (1999): The last, best work: Firefighters in the fire department of New York, i *Anthropology of work review*, 19, 2, 5-26.
- Meyer, John. C (2000): Humor as a double-edged sword: four functions of humor in communication, i *Communication theory*, 10, 3, 310-331.
- Willis, Paul (1977): *Learning to labour: How working class kids get working class jobs*, Hampshire, England, Gower Publishing Company Limited.

Peter Hornbæk Frostholm, Cand.pæd i pædagogisk antropologi, Lektor,
VIA University College
e-mail: phf@via.dk

Thomas Rauff Krøyer, Cand.pæd i pædagogisk antropologi,
Konsulent for Global og Lokal Handlekraft, Ungdommens Røde Kors
e-mail: thomas@urk.dk